

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 7

*Матеріали VI Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Державне управління та місцеве самоврядування в Україні
в контексті європейської інтеграції”,
м. Київ, МАУП, 17 листопада 2011 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2012

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 11 від 21.12.11)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 7: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Державне управління та місцеве самоврядування в Україні в контексті
європейської інтеграції”, м. Київ, 17 листоп. 2011 р. / редкол.: А. М. Подо-
ляка (голова) [та ін.]. — 2012. — 382 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної
конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становлен-
ню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у
різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів
і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і су-
спільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Чупрій Л. В. Оптимізація державного управління у сфері освіти в контексті забезпечення гуманітарної безпеки України	127	Дученко А. М. Організаційно-економічні основи розвитку регіонального туризму в Україні.....	191
Юсеф Н. Н. Межкультурные связи стран Ближнего Востока (образовательный аспект)	136	Дученко М. С. Удосконалення системи управління бізнес-процесами підприємства: стратегія розвитку	196
Барановська В. М. Інституційний механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.....	139	Ейсмонт В. С. Формування системи основних показників функціонування і розвитку макроекономічної системи	199
Костюк Т. О. Регіоналізація і демократизація як передумови побудови демократичної держави і громадянського суспільства	145	Єдгарова І. В. Моніторинг діяльності державних службовців з надання публічних послуг як сучасна технологія управлінського контролю	207
Левченко М. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: теорія, політика і стратегія забезпечення	147	Зирянова О. Л. Структура і психологічна динаміка схильності особистості до самовдосконалення.....	210
Павленко В. В. Характеристика податкової системи Австралії як досвід ефективної системи державного управління.	153	Іваненко В. О. Взаємодія Служби безпеки України, органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів на шляху запобігання та протидії організований злочинності та тероризму у контексті європейської інтеграції України	219
Слободян С. І. Сучасні PR у системі механізмів державного управління	157	Клим'юк О. С. Державна інформаційна політика сучасної України як предмет правового регулювання.....	223
Бортник В. А. Актуальні проблеми місцевого самоврядування в Україні	163	Корощенко А. В. Деякі аспекти роботи Служби безпеки України щодо забезпечення економічної безпеки на прикладі Луганської області.....	231
Бульда С. О. Маркетингові підходи в забезпеченні ефективного використання ресурсного потенціалу регіону.....	167	Кравченко Т. А. Поняття взаємодії суб'єктів політики як теоретична основа дослідження політичних процесів	237
Буратевич О. І. Вплив процесів європейської інтеграції на розвиток української держави: правовий та управлінський аспекти....	174	Кузьменко В. А. Формування механізмів ефективності управління процесами охорони праці в умовах трансформації економіки України	244
Гриценко В. І. Система корпоративного управління в холдингах.....	182		
Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Хавієр Стратегія національної безпеки України в умовах євроінтеграції.....	187		

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Становлення і розвиток української державності, вип. 7, с. 223–230

Питання наукового забезпечення державної політики в інформаційній сфері усталено належать до групи найважливіших й водночас найскладніших для сучасної юридичної науки, а також науки державного управління. Справді, як відносно нова галузь права, інформаційне право привертає до себе дедалі більше уваги. Утім, з огляду на складність інформаційних відносин та їх багаторівневість, можна засвідчити й відповідне підвищення рівня складності системи державного управління інформаційними відносинами. Одним з аспектів державного управління інформаційними відносинами є розробка відповідної державної інформаційної політики та її правове забезпечення.

Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлюється тим, що побудувати демократичну, правову державу неможливо в закритому суспільстві. Поширенню ідей та ідеалів конституціоналізму значною мірою сприяють глобалізаційні процеси, посилення яких стає особливо відчутним у ХХІ ст. Нині для більшості країн світу та їх населення доступною є інформація про новели конституційного законодавства, найважливіші конституційні події та

інші конституційно-правові явища як у середині самої держави, так і за її межами. У більшості випадків до зазначеної інформації причетні національні та міжнародні засоби масової інформації (ЗМІ), які в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. стали важливими суб'єктами правовідносин. Враховуючи сфери діяльності легітимної діяльності ЗМІ та їх вплив на сучасні державні процеси, ЗМІ слід віднести до важливих суб'єктів державного права. Зазначене підтверджує й нормативний зміст ст. 34 Основного Закону: “Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір”. Реалізація конституційних прав на інформацію через ЗМІ дає підстави вважати їх учасниками державно-правових відносин. По-друге, не можна не зазначити того, що існування громадянського суспільства та держави видається неможливим без засобів масової інформації. Вони здатні здійснювати істотний вплив на формування правосвідомості більшості із суб'єктів державно-правових відносин (громадян України, посадо-

вих осіб державної влади та місцевого самоврядування, членів політичних партій тощо). Також можна погодитись і з тими правознавцями, які стверджують, що значення ЗМІ посилюється у період загострення політичної ситуації в державі, а також у кризових ситуаціях, коли ЗМІ здійснюють вплив на політичний вибір громадян. По-третє, свобода слова, свобода вираження поглядів і переконань та свобода інформації визнані одними з фундаментальних демократичних цінностей. Тому в першу чергу ці поняття включають у себе законодавчі гарантії забезпечення доступу індивідуума до інформації, вільне її збирання, зберігання та поширення, зокрема у засобах масової інформації. Невипадково ще 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй одно-стайно прийняла Загальну декларацію прав людини, в якій принципу свободи вираження поглядів було надано найвищий правовий статус. Так, у преамбулі зазначалось, що “люди мають свободу слова і переконань”, а ст. 19 стверджує, що “кожна людина має право на свободу переконань і вільне їх вираження; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватись власних переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів” [1].

Таким чином, для значення державної інформаційної політики в сучасній Україні як одного з найважливіших предметів правового регулювання, потрібно вирішити такі завдання: а) дослідити сучасний стан та основні тенденції розвитку віт-

чизняного законодавства в інформаційній сфері; б) встановити роль правового забезпечення державної інформаційної політики в розвитку системи державного управління України; в) окреслити основні проблемами розвитку державної інформаційної політики України в контексті процесів її європейської інтеграції та запропонувати шляхи їх вирішення.

Фактично, вже з перших років незалежності України питання свободи слова та інформації набуло неабиякої актуальності. На сьогодні в Україні створено практично нову галузь законодавства — законодавство про інформацію. Так, ст. 15 Конституції України забороняється цензура та визнання державою обов'язкової ідеології. Крім того, ст. 34 гарантує реалізацію права кожного на свободу думки і слова та вільне вираження своїх поглядів і переконань. Водночас детальне вивчення питання правового забезпечення державної інформаційної політики вказує на низку існуючих правових колізій у цій галузі, зокрема на невідповідність міжнародним демократичним стандартам щодо вільного доступу особи до інформації, захисту відомостей про джерела, з яких було отримано інформацію, тощо. Українське законодавство в галузі інформації, як і будь-яке інше, потребує постійного вдосконалення. Зокрема, вже сьогодні необхідним є розроблення і прийняття нормативно-правових актів, якими врегульовуватимуться інформаційні відносини у мережі Інтернет. До певної міри така ситуація є наслідком хронологічної непослідовності у прийнятті законів, якими врегульовуються питання державної

інформаційної політики, та Конституції України, що, врешті, спричинило дисбаланс між конституційними правами та свободами людини і можливістю їх реалізації. Це стосується базового акта у сфері інформаційної діяльності — Закону України “Про інформацію”, який було прийнято за чотири роки до прийняття Конституції України і в якому, апріорі, було закладено невідповідність Основному закону України та ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Законом гарантується право громадянина на інформацію, тоді як зазначена Європейська конвенція, а також Конституція України наголошують саме на праві кожного — тобто всіх фізичних осіб незалежно від громадянства.

Щодо діяльності друкованих засобів масової інформації, то необхідно зауважити, що Закон України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” за хронологією був другим законом у галузі інформації в історії незалежної України. Основна частина змін, внесених до цього акта, датується 2003 р., що свідчить про високу його якість, оскільки за десять років цей акт врегульовував практично всі аспекти діяльності преси. Цим законом було визначено поняття друковані засоби масової інформації (пресу) як “періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію” [2]. Актом зазначено, що держава гарантує економічну самостійність та забезпечує економічну підтримку ді-

яльності друкованих засобів масової інформації, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку з боку видавців і розповсюджувачів друкованої продукції, а заходи, спрямовані на забезпечення економічної підтримки діяльності друкованих засобів масової інформації, та органи державної влади, які здійснюють цю підтримку, визначаються Кабінетом Міністрів України. У Законі України “Про інформаційні агентства” крім визначення основних гарантій свободи діяльності, засад діяльності та порядку і умов державної реєстрації інформагентств, вперше у вітчизняному законодавстві було визначено поняття “засобів комунікації” — “засоби розповсюдження продукції інформаційних агентств, такі як: друковані та екранні видання, радіо, телебачення (кабельне, супутникове, глобальне), електричний та електронний зв’язок (телеграф, телефон, телекс, телефакс), комп’ютерні мережі та інші телекомунікації” [3].

Упровадження нових технологій розповсюдження масової інформації, зокрема розвиток цифрового ефірного телебачення та його конвергенція із засобами телекомунікації, відкриває нові перспективи для демократизації суспільства за умови усунення низки правових колізій у Законі України “Про телебачення і радіомовлення”, який було прийнято 1993 р. Зазначимо, що на той час цей законодавчий акт не мав реального впливу на розвиток вітчизняної галузі телерадіомовлення, що надалі спричинило внесення до нього більше двох десятків змін та доповнень. По-перше, як зазначав один з авторів цього акта І. Мащенко, “основну

частину матеріалу до статей майбутнього закону формували самі, беручи з союзного законодавства і світового досвіду хіба що загальні конструктивні принципи” [4]. З огляду на зазначене складається враження, що це була традиційно невдала спроба винайти “український велосипед”, яка, до того ж, супроводжувалась ігноруванням світового досвіду в галузі телерадіомовлення. По-друге, аналіз статей прототипу сучасного закону про телерадіомовлення показує, що вони спрямовувались переважно на захист і сприяння розвитку державного мовлення, а також відслідковувалось намагання органів державної влади забезпечити жорсткий контроль у цій сфері. Характерно, що така позиція не втрачає прихильників і до сьогодні. Так, вітчизняні дослідники В. Лозовой, Л. Сідак та О. Уманець вважають, що “продукція телебачення не може постачатися на ринок (в ефір) безконтрольно. Держава повинна захищати свободу споживання, накладати на цей ринок обмеження (інакше кажучи, цензуру), як на виробництво і розповсюдження алкогольних та наркотичних продуктів” [5]. По-третє, динаміка розвитку ринку телерадіомовлення, неспроможність державних компаній працювати в умовах конкуренції, а також цілковита залежність програмної політики від позиції органів державної влади та безконтрольність у використанні коштів, передбачених державним бюджетом, поступово вивели на перші позиції у цьому сегменті інформаційної сфери приватні телерадіокомпанії, які, створивши своє лоббі у Верховній Раді України, домоглися перегляду основних позицій.

Закон України “Про телебачення і радіомовлення” в редакції від 12 січня 2006 р. визначає аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації як організацію, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв. Для порівняння зазначимо, що Закон України “Про інформацію” визначає, що аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Тобто існує певна невідповідність понятійного апарату вітчизняного законодавства в галузі інформації.

Важливим аспектом у сфері взаємовідносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування та засобів масової інформації є Закон України “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації в Україні” [6], який було прийнято у вересні 1997 р. Цим актом термін “порядок висвітлення” визначено як “розклад, обсяг, форми і методи оприлюднення відомостей про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в межах, визначених цим Законом квот часу, газетних (журнальних) площ та виділених коштів”. Засоби масової інформації в Україні мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а останні зобов’язані надавати мас-медіа повну інформацію про свою діяльність через відповідні інформаційні служби, забезпечувати журналістам вільний доступ

до неї, крім випадків, передбачених Законом України “Про державну таємницю”, не чинити на них будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес.

Окремої уваги заслуговує Закон України “Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” [7], який було прийнято у вересні 1997 р. з метою посилення правового регулювання в інформаційній сфері та встановлення додаткових соціальних гарантій журналістам. Законом визначено, що державна підтримка засобів масової інформації здійснюється шляхом протекціоністської політики зниження споживчої вартості інформаційної продукції, у тому числі податкове, тарифне, митне, валютне та господарське регулювання, відшкодування збитків, надання фінансової допомоги. Визначені для фінансової допомоги кошти використовуються для відшкодування різниці між розрахунковим (за собівартістю) та фіксованим тарифом на доставку друкованих засобів масової інформації передплатникам. Причому тариф на оформлення передплати та доставку передплатникам друкованих періодичних видань має становити не більше 40 відсотків собівартості виготовлення одного примірника передплатного видання. Зазначеним Законом від податку на додану вартість звільняються операції з продажу (передплати) і доставки періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва. Крім того, рішенням Конституційного Суду України це положення визнано конституційним та таким, що забезпечує соціаль-

ні гарантії населення щодо вільного доступу до джерел інформації [8].

Враховуючи те що в листопаді 1995 р. Україна стала 38-м членом Ради Європи, органи державної влади зобов’язані, згідно із Загальною декларацією прав людини 1948 р. та Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, захищати права людини, в тому числі право на свободу вираження поглядів та свободу інформації. У цьому сенсі, як слушно наголошує О. Бухтатий, для України існує нагальна потреба апроксимації законодавства в галузі інформації до європейських і міжнародних стандартів [9]. Головна складність цього завдання полягає в тому, що Закон України “Про інформацію”, який є базовим актом для всієї вітчизняної інформаційної сфери, врегульовує діяльність не лише засобів масової інформації, а й архівної та видавничої сфери, бібліотечних установ, органів статистики, організації наукових досліджень, професійної освіти тощо. Шлях до розв’язання цієї проблеми полягає саме через розроблення та прийняття принципово нового законодавчого акта, який би гарантував дотримання права особи на доступ до інформації. Насамперед до інформації, якою володіють суб’єкти владних повноважень. Нині визначення інформації трактується як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [10].

Зважаючи на складність юридичного трактування поняття “інформації”, що практично унеможли-

лює окреслення у законодавчому акті усього спектра, який охоплює це визначення, було запроваджено практику виокремлення категорії інформації, якою володіють суб'єкти владних повноважень, та законодавчого визначення процедури і механізмів щодо доступу до неї. Особливий акцент треба зробити на тому, що сучасні європейські правознавці взагалі не розглядають органи державної влади як власників інформації, вважаючи, що цим власником є народ — суб'єкт, який фінансує її збирання та зберігання, тобто — платники податків, громадяни, а тому обов'язок органів державної влади полягає у забезпеченні належного доступу до інформації всіма запитувачами. 26 березня 1987 р. Європейський суд у справі Леандера проти Швеції визнав, що право на отримання інформації, про яке зазначається в п. 2 ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, не дозволяє органам влади перешкоджати будь-кому в отриманні інформації. Характерно, що в європейській практиці до поняття “органи державної влади” прийнято відносити всі державні (виконавчі й адміністративні) органи на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, усі органи судової і законодавчої влади (в тому числі органи місцевого самоврядування), а також усі приватні організації, що виконують публічні функції і розпоряджаються державними коштами. У 2002 р. Рада Європи ухвалила Рекомендацію 2002(2) “Про доступ до офіційних документів” [11], а 27 листопада 2008 р. нею було прийнято Конвенцію про доступ до офіційних

документів, якою врегульовуються питання щодо відкритості інформації. Крім того, міжнародні судові органи чітко визначають основоположне право людини на доступ до інформації, якою володіють органи державної влади. Аналіз показує, що в більшості європейських держав вже прийняті спеціальні закони саме про доступ до інформації, яка знаходиться у розпорядженні суб'єктів владних повноважень. Водночас численні факти, які мають місце в Україні, свідчать, що між правом особи на інформацію і реальним доступом до неї — все більш зростаючий розрив. Причому саме чинники політичного характеру провокують ескалацію загроз в інформаційній сфері. Передусім це стосується тиску на засоби масової інформації, проявів політичного екстремізму щодо журналістів, недостатньої відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування, намагання трансформувати засоби масової інформації у засоби масової пропаганди.

А. Сіленко небезпідставно вважає, що правова основа розвитку українського інформаційного суспільства тільки починає створюватись і може бути якісно сформована лише за умови системного її завершення й розвитку [12]. Незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів в Україні, які регулюють відносини в інформаційній сфері, практика їх застосування ще далека від демократичних вимог. У цьому сенсі мають рацію ті дослідники, які вважають, що дотримання і виконання понад 240 загальних і спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційну діяльність у

нашій державі, вимагає як від органів державної влади, так і від працівників засобів масової інформації неабиякої правової освіченості, культури і політичної свідомості. Очевидною є необхідність законодавчого врегулювання питання права особи на доступ до інформації, яке може бути обмежене виключно на підставі закону, якщо таке обмеження є необхідним у демократичному суспільстві та здійснюється в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для зміцнення авторитету і забезпечення безсторонності суду. Ці обмеження не можуть застосовуватися в частині поширення суспільно значущої інформації як предмета громадського інтересу, тобто інформації, право громадськості на доступ до якої переважає потенційну небезпеку від її поширення. Фактично до цієї категорії інформації належать відомості про загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності України; дають змогу громадянам здійснити обґрунтований політичний вибір; забезпечити ефективну реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; гарантувати право фізичної особи на можливість ознайомлення з подіями і фактами, що безпосередньо впливають на стан і характер її життя; запобігати шкідливим екологічним та іншим наслідкам від діяльності (бездіяльності) державних або інших суб'єктів господарювання тощо. Причому суспільно

значуща інформація може бути поширена без згоди її власника або розпорядника.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного нами дослідження, можемо стверджувати, що прискорення процесу апроксимації вітчизняного законодавства в галузі інформації до європейських стандартів полягає у терміновому розгляді Верховною Радою України та прийнятті Закону України щодо доступу до інформації з метою забезпечення права особи на доступ до інформації, формування основних засад інформаційного суспільства, імплементації концепції "відкритості" влади тощо. Нині вітчизняне інформаційне законодавство потребує приведення його у відповідність до сучасних вимог та забезпечення утвердження в суспільстві демократичних стандартів. Тому важливо продовжувати рух у вказаному напрямі. Подальша реалізація цих завдань неодмінно знайде своє відображення у втіленні в громадській свідомості важливості демократичних цінностей та громадянських свобод, забезпечення конституційних гарантій права кожного на інформацію, вільного вираження думок і поглядів незалежно від державних кордонів.

Література

1. *Посібник з питань свободи вираження* / Пер. з англ. К. Лаба. — К.: IREX ПроМедіа Україна, 1999. — С. 9.
2. *Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 грудня 1992 р. № 2782-ХІІ // ВВР України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.*

3. *Про інформаційні агентства*: Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР // ВВР України. — 1995. — № 13. — Ст. 83.
4. *Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра* / Упоряд. М. М. Карабанова та ін. — К.: Дирекція ФВД, 2006. — С. 289.
5. *Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: Зб. наук. пр. / За ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. — № 18 (22). — Х.: НТУ “ХПІ”, 2008. — С. 133.
6. *Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації*: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР // Офіц. вісн. України. — 1997. — № 42. — Ст. 43.
7. *Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів*: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР // ВВР України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.
8. *Рішення Конституційного Суду України від 16 березня 2004 р. № 6-рп* // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 12. — Т. 1. — Ст. 203.
9. *Бухтатий О.* Адаптація вітчизняного інформаційного законодавства до стандартів Ради Європи у сфері медіа // Теорія та практика державного управління: Зб. наук. пр. / Редкол.: В. В. Говоруха та ін. — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. — № 2 (21). — С. 438–445.
10. *Про інформацію*: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // ВВР України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
11. *Стандарти Ради Європи у сфері медіа* // Законодавчий бюлетень. — К.: IREX Y-Медіа, 2005.
12. *Сіленко А.* Розвиток інформаційного суспільства в Україні: позитиви та ризики // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — 2008. — № 10. — С. 206.